

ВИЗНАЧЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У ВУГІЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Ефективний розвиток вугільної промисловості на основі активізації інновацій у галузі створює фундамент для забезпечення енергетичної безпеки та незалежності України. Інноваційний процес у вугільній промисловості передбачає комплекс заходів щодо підвищення техніко-економічного рівня виробництва на основі його технічного переоснащення, тобто впровадження передових технологій, модернізації та заміни морально застарілого обладнання, капітальне будівництво. Однак технічне переоснащення підприємств галузі пов'язане з браком фінансових коштів на заміну застарілого обладнання, низькими темпами розвитку та модернізації шахтного фонду, тривалістю виготовлення гірничошахтного устаткування й відсутністю узгодженості робіт між усіма учасниками інноваційного процесу, включаючи вугледобувні та шахтобудівні підприємства, машинобудівні та ремонтні заводи, науково-дослідні, проектно-конструкторські організації.

Інноваційна сфера у вугільній галузі не є привабливою для інвесторів і останні роки забезпечувалася в основному за рахунок субсидій із бюджету. Протягом тривалого часу підприємства державного сектору вугільної промисловості отримували фінансування на покриття витрат із собівартості продукції, капітальні вкладення, гірничорятувальні та інші заходи.

Спочатку надання субсидій на технічне переоснащення шахт було передбачене на основі кошторисів відповідних витрат, тобто аналогічно дотаціям. Надалі, ураховуючи обмеженість бюджетних коштів і з метою забезпечення їх ефективного використання, субсидування технічного переоснащення мало відбуватися за результатами конкурсу. Разом із тим державними субсидіями фінансувалося не впровадження нової техніки, а проста заміна зношеного обладнання, а це, у свою чергу, було обумовлено винятком амортизації на обладнання, придбане за державні кошти, з витрат при визначенні дотацій на покриття збитків. Субсидії на технічне переоснащення перетворювалися на дотації, що не дають ефекту.

Політика державного субсидування, при якій отримані бюджетні кошти використовуються як дотації на поточні витрати, не сприяє розвитку інновацій у галузі, підвищенню її конкурентоспроможності та зміцненню позицій України на світовому вугільному ринку, а в умовах вимог Світової організації торгівлі (СОТ) здатна привести до компенсаційних заходів за порушення правил міжнародної торгівлі. Для країн-членів СОТ правилами цієї організації позначений трирічний термін з моменту вступу для приведення національного законодавства до її норм. Україна є членом СОТ з 2008 р., проте належним чином не визначилася з пріоритетними напрямками свого інноваційного розвитку, зокрема у сфері вугледобутку. Унаслідок цього в країні в цілому відсутній механізм державного регулювання інноваційних процесів, його фінансові елементи і положення щодо відповідності нормам СОТ.

Оскільки правилами СОТ неадресні субсидії визнані незабороненими заходами державної підтримки, вважаємо, що пряме державне субсидування інноваційного розвитку вугледобувних підприємств максимально допустимою мірою може бути замінене непрямим. Чинний механізм державного субсидування вугледобувних підприємств виключає елементи непрямого й адміністративного державного регулювання, включаючи податкові пільги, гарантії при банківському кредитуванні та іноземному інвестуванні, забезпечення фінансової збалансованості шахт, тощо.

Слід зазначити, що політика держави в інноваційній сфері має достатньо способів її стимулювання. У вугільній промисловості України протягом відносно нетривалого періоду часу крім субсидій на технічне переоснащення вугледобувних підприємств як механізми залучення інвестицій пропонувалися: державно-приватне партнерство, формування фонду учасників оптового ринку вугільної продукції України, іноземні інвестиції, банківське кредитування, у тому числі шляхом здешевлення кредитів, фінансовий лізинг, облігаційні позики. Однак фактично основним зовнішнім джерелом фінансування інвестиційних проектів державних вугледобувних підприємств були субсидії з бюджету. З усього арсеналу загальноновизнаних інструментів державного регулювання інноваційної діяльності у вугільній галузі лише в 2006 р. на додаток до прямого субсидування технічного переозброєння була введена часткова компенсація за бюджетні кошти процентної ставки за кредитами, взятими підприємствами для

Державний механізм стимулювання взаємодії між учасниками інноваційного процесу

будівництва та придбання обладнання. А протягом 2010-2011 рр. здійснювалися поставки обладнання за договорами фінансового лізингу і вперше було укладено договори між двома вугледобувними підприємствами та інвесторами у рамках державно-приватного партнерства. Але й ці заходи не дістали належного поширення.

Таким чином, результати досліджень свідчать про те, що крім прямого субсидування для стимулювання інноваційного процесу у вугільній промисловості, налагодження взаємодії між його учасниками необхідне впровадження інших інструментів державної інноваційної політики, серед них:

- формування податкових умов за допомогою зниження податкового навантаження, застосування податкових пільг, стимулюючих інвестиції в інноваційний процес, введення податкових знижок при розробці вичерпаних родовищ;

- зниження інвестиційних ризиків при освоєнні нових родовищ шляхом забезпечення стабільності податкового законодавства на період реалізації відповідних проектів;

- забезпечення державної участі в узгодженні з Національним банком України питань щодо зниження вартості банківського кредитного капіталу;

- спрощення процедури оформлення залученого іноземного капіталу на умовах державних гарантій;

- забезпечення поточної фінансової збалансованості за рахунок надання в запланованому обсязі коштів для покриття витрат із собівартості продукції на період необхідного технічного переоснащення підприємства;

- зниження цінової диспропорції на вугільну продукцію і гірничошахтне устаткування шляхом організації спрощеної процедури закупівлі вугледобувними підприємствами обладнання безпосередньо у підприємств-виробників;

- створення інституційного середовища для залучення приватних інвесторів у рамках державно-приватного партнерства;

- забезпечення відповідності норм національного законодавства нормам СОТ щодо державного регулювання інноваційного процесу у вугільній промисловості та інших галузях;

- сприяння при формуванні наукових фондів з підтримки різних аспектів інноваційної діяльності (фонди фундаментальних досліджень, технологічного розвитку, виробничих інновацій) із наступним виключенням з оподаткованої бази з податку на прибуток коштів, виділених у рамках цільового фінансування проектів технічного переоснащення з таких фондів і з державного бюджету. Кошти фондів слід розподіляти на конкурсній основі між підприємствами розробниками та користувачами, як підтримку високоефективних інвестиційних проектів, що забезпечують створення й упровадження нових технологій.

Упровадження пропонованих інструментів державної інноваційної політики у вугільній промисловості України мають сприяти залученню інвестицій для проектів із технічного переоснащення та модернізації в галузі.

Дослідження виконано в рамках науково-дослідної роботи «Розвиток інституціонального середовища промислового виробництва з урахуванням галузевої специфіки» (номер держреєстрації 0113U004371) Інституту економіки промисловості НАН України.